

Pokušaj prodora Slovenske pučke stranke u Vojvodinu (1919.—1929.)

Aleksandra GAČIĆ
Velenje, Slovenija

Pregledni rad
(primljeno: 5. srpnja 2011.)
UDK 329(497.113)SPS*192"

Slovenska pučka stranka u vrijeme Kraljevstva (Kraljevine) Srba, Hrvata i Slovenaca sklapala je različite stranačke saveze. Političke suputnike pronašla je i kod Bunjevaca i Šokaca (Hrvata) u Vojvodini koji su osnovali Bunjevačko-šokačku stranku. U početku je ta stranka, zajedno s Hrvatskom pučkom strankom, slijedila politiku Slovenske pučke stranke i s njom zajedno djelovala u Ustavotvornoj i Narodnoj skupštini. Godine 1924. dolazi do cijepanja bunjevačko-šokačkih redova i stvaranja Vojvodanske pučke stranke, koja nastavlja političku suradnju sa slovenskim pučkašima. Dio vojvodanskih Bunjevaca i Šokaca (Hrvata) nezadovoljnih dotadašnjom političkom orijentacijom okreće se Stjepanu Radiću i njegovoj stranci.

Ključne riječi: Slovenska pučka stranka, Bunjevačko-šokačka stranka, Vojvodanska pučka stranka, Hrvatska seljačka stranka, Vojvodina, Kraljevstvo (Kraljevina) SHS

O djelovanju Slovenske pučke (ljudske) stranke (SPS), Bunjevačko-šokačke stranke (B-ŠS) i Hrvatske pučke stranke (HPS) u Kraljevstvu (Kraljevini) Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevstvo SHS) najviše su pisali Momčilo Zečević,¹ Zlatko Matijević² i Andrej Rahten³ i Robert Skenderović.⁴ Cilj je ovoga rada pokušati

¹ Momčilo ZEČEVIĆ, *Na zgodovinski prelomnici, Slovenci v politiki Jugoslovanske države 1918—1929*, I., Maribor: Obzorja, 1986.; ISTI, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917—1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave*, Maribor: Obzorja, 1977.; ISTI, »Neki pogledi u Srbiji na političku delatnost dr. Antona Korošca 1918.—1940.«, *Prispevki za novješo zgodovino*, Ljubljana, XXX. (1991), 55-74.

² Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.—1929.)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest — Dom i svijet, 1998.; ISTI, *Lučonoše ili herostrati? Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb: Erazmus naklada, 2006.; ISTI, »Katoličanstvo i politika. Hrvatski katolički pokret i stvaranje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (1912.—1918.)«, u: *Dani dr. Franje Tuđmana — Hrvati kroz stoljeća*, ZR, Veliko Trgovišće: Općina Veliko Trgovišće, I. (2008), 167-188.

³ Andrej RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919—1929*, Ljubljana: Založba ZRC, 2002.

⁴ Robert SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: ČSP), Zagreb, 3 (2006.): 795-816; ISTI, »Gospodarske, kulturne i političke veze bačkih Hrvata tijekom 18. i 19. stoljeća«, *Dijalog povjesničara — istoričara*, Zagreb, 5 (2000.): 135-151; ISTI, »Suradnja biskupa J. J. Strossmayera i Ivana Antunovića«, *Croatia christiana periodica*, Zagreb, 59 (2007.): 85-103; ISTI, »Blaš-

prikazati političko djelovanje SPS-a i B-ŠS-a unutar parlamentarnih klubova i stranačkih blokova u kojima se kao njihov politički pratilac nalazio i HPS.

B-ŠS i SPS povezivalo je u doba Kraljevine SHS nekoliko elemenata. Naime obje su stranke počele djelovati relativno kasno: SPS svršetkom 19. stoljeća u državno-pravnom okviru Austro-Ugarske Monarhije, a B-ŠS neposredno nakon završetka Prvoga svjetskog rata i nastanka Kraljevine SHS. Nacionalno buđenje Bunjevaca i Šokaca (Hrvata) te oblikovanje njihove nacionalne svijesti počelo je još u Monarhiji kada su se prvenstveno borili za očuvanje svojih jezičnih i kulturnih značajki,⁵ isto kao i Slovenci, s tom razlikom da su se slovenski političari organizirani u SPS-u borili protiv njemačke i talijanske, a vojvodanski Bunjevci i Šokci (Hrvati) protiv mađarske dominacije. U uvjetima postojanja jugoslavenske državne zajednice ta se borba nastavila, ali sada protiv velikosrpske prevlasti na političkom, kulturnom, jezičnom i vjerskom području.

Nastojeći zaštititi svoja nacionalna prava u novonastaloj jugoslavenskoj državi, vojvodanski su Bunjevci i Šokci (Hrvati) u određenoj mjeri preuzeli one dijelove programa SPS-a za koje su držali da će im to najbolje omogućiti. Još prije osnutka vlastite stranke njihovi su se politički čelnici priključili Jugoslavenskom klubu, koji je bio parlamentarno predstavništvo SPS-a i HPS-a u Privremenom narodnom predstavništvu (1919.—1920.) Kraljevstva SHS. O političkoj suradnji B-ŠS-a i SPS-a svjedoče brojni posjeti predstavnika SPS-a u Bačkoj i to osobito uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu. Interese tamošnjih Bunjevca i Šokaca, pogotovo u pitanjima iz područja školstva i obrazovanja te vjerskih sloboda, često su branili zastupnici SPS-a.

Anton Korošec, katolički svećenik, bio je jedan od najistaknutiji slovenskih političara u prvoj polovici 20. stoljeća. Najvažnije političke stranke i skupine imale su prema njemu, kao nespornom vođi SPS-a, poseban odnos. Držalo ga se, ne bez razloga, političkim pragmatičarem prvoga reda. U svom političkom djelovanju odlučno se suprotstavljao liberalizmu i socijalizmu kao i na njihovim zasadama organiziranim strankama i inim udrugama. Do kraja života ostao je vjeran ideji autonomne Slovenije unutar jugoslavenske države.

Korošec je u Vojvodini našao saveznika u katoličkom svećeniku i javnom radniku Blašku Rajiću. Nakon vojno-političkoga sloma Austro-Ugarske Monarhije (1918.) zauzimao se za priključenje Bačke jugoslavenskoj državi. Da bi ostvario taj cilj, neumorno je putovao na relaciji Zagreb-Beograd-Novi Sad i surađivao u radu Mirovne konferencije u Parizu (1919.).⁶

Još za trajanja Prvoga svjetskog rata, u listopadu 1918. godine, u Subotici su se održavali tajni sastanci i uspostavljale veze s političarima u Zagrebu radi od-

ko Rajić i Hrvatska seljačka stranka — različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata», *Dijalog povjesničara — istoričara*, 8 (2004.): 153-172.

⁵ Opširnije *Identitet bačkih Hrvata*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa (Zagreb, 27. i 28. studenoga 2008.), Zagreb: Hrvatski institut za povijest — Hrvatsko akademsko društvo, 2010.

⁶ B. Rajić, <http://hr.wikipedia.org/wiki/PetarPekic>

cjepljenja Bačke, Baranje i Banata od Austro-Ugarske Monarhije.⁷ Na prvom takvom sastanku, održanom 2. listopada 1918., donesena je *Rezolucija nezavisnih Srba i Hrvata iz Južne Ugarske*. Dvadesetak dana kasnije, 24. i 25. listopada, dopunjena je i Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu priznata je isključiva nadležnost za rješavanje nacionalnog pitanja Srba i Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) iz južne Ugarske. Imena sudionika sastanka nisu poznata.⁸ Rajić je kao predstavnik Bunjevaca i Šokaca (Hrvata) 29. listopada 1918. došao u Zagreb, gdje je prisustvovao sjednici hrvatskoga Sabora na kojoj je bio proglašen prekid svih dotadašnjih državnih veza s Carevinom Austrijom i Kraljevinom Ugarskom.⁹ Ta se odluka hrvatskoga Sabora u historiografiji i publicistici uobičajeno, iako bez dovoljno valjanih argumenta, dovodi u vezu s proglašenjem kratkotrajne Države Slovenaca, Hrvata i Srba.¹⁰ O boravku i rezultatima Rajićeva djelovanja u Zagrebu postoje proturječna mišljenja.¹¹

Već 25. studenog u Novom Sadu sazvana je Velika narodna skupština, koja je proglasila odcjepljenje Banata, Bačke i Baranje od Mađarske i njihovo priključenje Kraljevini Srbiji. Kao izvršno tijelo Narodne skupštine bilo je određeno lokalno Narodno vijeće SHS u kojem su bili zastupljeni i vojvodanski Bunjevci (Hrvati) Blaško Rajić, Stipan Vojnić Tunić, Mirko Ivković Ivandekić, Fabijan Malagurski i Ivan Vojnić Tunić.¹² Vojvodanski Bunjevci i Šokci (Hrvati) dobili su važnu ulogu i u Privremenom narodnom predstavništvu (PNP) Kraljevstva SHS. Naime u njega su ušli Blaško Rajić, Martin Martić, Ivan Evetović i Stipan Vojnić Tunić.¹³

Poticaj za prvo stranačko udruživanje unutar PNP-a dao je SPS. Bio je to prvi korak u povezivanju političkih stranaka i skupina utemeljenih na kršćanskim/katoličkim načelima.¹⁴ Na prvoj sjednici PNP-a, održanoj 4. ožujka 1919., za-

⁷ Vidi radove Petra Pekića: *Vae vicitis ili Pobjanje kritike dra Dušama Popovića i Vase Stojića* (Subotica, 1930.); *Povijest Hvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine* (Zagreb, 1930.); *Propast Austro-Ugarske Monarhije i postanak nasljednih država* (Subotica, 1937.); *Povijest oslobođenja Vojvodine* (Subotica, 1939.). Kao zastupnik bunjevačkih Hrvata Pekić (1896.—1965.) je 22. srpnja 1919. otputovao na Mirovnu konferenciju u Parizu. (P. Pekić, <http://hr.wikipedia.org/wiki/PetarPekic>; pristup otvoren 14. srpnja 2011.)

⁸ »Subotica u Jugoslaviji«, *Pro memoria*, Subotica, svibanj 1989., 3; Dragoslav JANKOVIĆ, Bogdan KRIZMAN, *Grada o stvaranju jugoslovenske države (I. I. — 20. XII. 1918.)*, Beograd: Institut društvenih nauka — Odeljenje za istorijske nauke, 1964., 326.

⁹ »Fakta o nama, Subotičko višestranačje«, *Pro memoria*, 20. XI. 1990., 5.

¹⁰ Vidi: Z. MATIJEVIĆ, »Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918./1919.)« u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918.—1919. Izabrani dokumenti*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2008., 35-66; ISTI, »Djelovanje članova Središnjeg odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (listopad 1918. — siječanj 1919.)«, u: *Godina 1918. Prethodnice, zbivanja, posljedice*, ZR, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2010., 105-128.

¹¹ »Subotica u Jugoslaviji«, 3.

¹² »Fakta o nama. Subotičko višestranačje«, 5.

¹³ R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 798.

¹⁴ Neda ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Privremeno narodno predstavništvo*. Zagreb: Globus — Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu — Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1989., 118.

stupnici SPS-a, zajedno sa svećenicima Jankom Šimrakom i Stankom Banićem te Velimirom Deželićem ml., istaknutim predstavnicima Hrvatskoga katoličkog pokreta¹⁵ iz kojega će se uskoro iznjedriti HPS, osnivaju Jugoslavenki klub.¹⁶ Jugoslavenski klub, koji je imao devetnaest članova, zauzeo je stajalište da se ne će povezivati ni sa kojom strankom u PNP-u, ali da će surađivati s onim strankama i skupinama koje će imati isti program o organizaciji zajedničke države.¹⁷ Izvan kluba su SPS i netom osnovani HPS (svibanj 1919.) zadržali stranačku individualnost. Dapače SPS je »podupirao HPS u njenim nastojanjima za povećanje utjecaja na hrvatski narod.«¹⁸ Iako je početkom 1920. u *Nevenu* pisalo da se Bunjevci (Hrvati) ne će uključivati u stranačke borbe i da će zadržati neovisnost u korist cjelokupnoga »bunjevačkog naroda«,¹⁹ već su u prosincu te godine zastupnici B-ŠS-a objavili da će surađivati s Jugoslavenskim klubom u svim važnim pitanjima. Tako je klub krajem 1920. narastao na 28 članova.²⁰

Nastupajući na skupštini SPS-a u travnju 1920., Korošec je govorio i o HPS-u i o Bunjevcima (Hrvatima). Istaknuo je da je Hrvatska nada za SPS jer bi trebala u kršćanskom pokretu odigrati veliku ulogu. Procijenio je da su se uvjeti za osnutak jedne pučke stranke u Baranji, Bačkoj i Banatu popravili te da se ideje SPS-a šire i u tim krajevima.²¹

Prije izbora za Ustavotvornu skupštinu vojvođanski Bunjevci i Šokci (Hrvati) organizirali su se ponajprije u dvije političke stranke: HPS i B-ŠS. U listopadu 1920. osnovana je organizacija HPS-a na čelu s Mihovilom Katancem i Ivom Kopilovićem. Stranka je djelovala na području Subotice i Tavankuta.²² Najviše uspjeha u organizacijskom pogledu imao je B-ŠS, koji je osnovan 15. rujna 1920. godine. Na čelu stranke bili su ugledni Bunjevci i Šokci (Hrvati) koji su na političkom polju bili poznati još u doba prije Prvoga svjetskog rata. Za predsjednika stranke izabran je B. Rajić. List *Neven* postaje od 1. listopada 1920. »organ Bunjevačko-šokačke stranke.«²³ Na osnivačkoj skupštini B-ŠS-a, održanoj 10. listopada 1920., usvojen je stranački program.²⁴ B-ŠS je u izbornom proglašenju od 29. listopada 1920. zahtijevao autonomiju za Vojvodinu, jednakoprav-

¹⁵ Vidi Jure KRIŠTO, *Preučena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.—1918.*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1994.; ISTI, *Hrvatski katolički pokret (1903.—1945.)*, Zagreb: Glas koncila — Hrvatski institut za povijest, 2004.

¹⁶ Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslovenstva*, 105-106; A. RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini*, 40.

¹⁷ »Narodno predstavništvo. Jugoslovanski klub se ne veže«, *Slovenec*, Ljubljana, 8. III. 1919., 2; A. RAHTEN, *Zaveznštva in delitve. Razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v Habsburški monarhiji 1848—1918*. Ljubljana: Korenine — Nova revija, 2005., 250-252.

¹⁸ A. RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini*, 50.

¹⁹ »Bunjevački narod i politika«, *Neven*, Subotica, 3. I. 1920., 1.

²⁰ »Jugoslovanski klub šteje 28 poslanaca«, *Slovenec*, Ljubljana, 14. XII. 1920., 4.

²¹ »Govor ministra dra Korošca«, *Narodna politika*, Zagreb, 10. IV. 1920., 2.

²² R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 800.

²³ *Isto.*

nost »plemena«, tj. Hrvata, Slovenaca i Srba i religija, pravednu provedbu agrarne reforme, uređenje prosvjetnog pitanja, ravnopravnu raspodjelu poreza, borbu protiv korupcije i dr.²⁵ Kao što je ocijenio list *Slovenec*, glasilo SPS-a, taj je izborni program bio izrazito »pučki.«²⁶

Nekoliko dana poslije izbora za Ustavotvornu skupštinu, na sjednici ponovno organiziranog Jugoslavenskog kluba, u kojem su se sada nalazili SPS, HPS i B-ŠS, odlučeno je da Korošec podnese ostavku na mjesto ministra prometa.²⁷ O toj odluci izvijestio je i *Neven*, koji tada prvi put spominje Jugoslavenski klub.²⁸ Budući da nije bio prihvaćen prijedlog Jugoslavenskog kluba da se promijeni poslovnik Ustavotvorne skupštine, njegovi su članovi odlučili ne prisustvovati sjednici od 22. prosinca 1920. na kojoj se trebalo raspravljati o izboru predsjedništva i prisezi narodnih zastupnika.²⁹

Dana 12. prosinca 1920. Jugoslavenski je klub održao prosvjednu sjednicu glede političkog položaja u Vojvodini. Predstavnici B-ŠS-a, Rajić, Vojnić Tunić i Sudarević, prosvjedovali su protiv samovolje Ministarstva prosvjete, koje je u tamošnje škole uvelo ćirilicu kao jedino pismo. Prosvjed se odnosio i na zapostavljanje bunjevačkih učitelja i na nastavu katoličkog vjeronauka u srednjim školama.³⁰ Izaslanstvo Jugoslavenskoga kluba, s Korošcem na čelu, otišlo je predsjedniku vlade Milenku Vesniću, koji im je na pritužbu uzvratilo: »Ako Bunjevci nisu zadovoljni, mogu ići pod Madjarsku.« Vesnićevu neodmjerenu izjavu glavno je glasilo SPS-a prokomentiralo riječima: »Služiti moraš bez prigovora samovolji državnih samodržaca, čak i ako te kazneno progone i uzimaju ti najosnovnija državljanska prava, ako ne, onda si protudržavni element.«³¹

Prigodom prihvaćanja poslovnika Ustavotvorne skupštine Jugoslavenski klub nije pristupio glasovanju. Ipak, nakon što je poslovnik dobio potrebnu većinu zastupničkih glasova, članovi kluba položili su prisegu.³² Svoj su čin opravdali željom da sudjeluju u parlamentarnoj borbi, koja bi im inače bila onemogućena i dokažu ispravnost svojih stajališta.³³ Ubrzo nakon toga Korošec je posjetio Suboticu, gdje je na jednome od bunjevačkih skupova rekao: »Ujedinite se svi, koji ne želite hegemoniju jednog plemena u ovoj državi! Misao Jugoslavenskog kluba je bila, da oko sebe udruži čim više onih zastupnika, koji žele ovu državu

²⁴ »Demokratski škandal u Subotici«, *Hrvat*, Zagreb, 11. X. 1920., 2.

²⁵ »Avtonomija za Vojvodinu«, *Slovenec*, 4. XI. 1920., 4.

²⁶ »Program bunjevsko-šokačke stranke«, *Slovenec*, 11. XI. 1920., 2.

²⁷ »Demisija dra Korošca«, *Narodna politika*, 12. XI. 1920., 1.

²⁸ »Korošec protiv poslovnika«, *Neven*, 17. XII. 1920., 1.

²⁹ »Jugoslavenski klub nije prisustvovao današnjoj sjednici«, *Narodna politika*, 23. XII. 1920., 1.

³⁰ »Protest Jugoslovenskoga kluba radi cerkveno-političnih razmer v Vojvodini«, *Slovenec*, 15. XII. 1920., 4.

³¹ »Pa pojdite pod Madžarsko«, *Slovenec*, 16. XII. 1920., 1.

³² R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 804.

³³ »Jugoslavenski klub o polaganju prisege«, *Narodna politika*, 31. I. 1921., 1; »Burna seja Konstitante. Jugoslovanski klub in Narodni klub prisežeta. Važni razlogi za prisego«, *Slovenec*, 30. I. 1921., 1.

urediti na osnovi jednakopravnosti svih triju plemena. Uvjereni smo, da će se ta misao Jugoslavenskog kluba i dalje širiti i da će današnje političke stranke, koje se bore za jednakopravnost, stvoriti snažan blok«. Koroščeve je riječi bunjevački tisak popratio sljedećim riječima: »Naša nacionalna svijest mora izvirati iz borbe i nastojanja nepreboljeloga Kreka³⁴ i danas živoga dr. Korošča, koji su i prije znali čvrsto i neustrašivo podići glas, kada su drugi bili tiho. Njihov glas neka nam bude perspektiva jedne lijepe kulture i iskrenog bratstva, koji će nas dovesti do sreće i prosperiteta.«³⁵

Stranke udružene u Jugoslavenskom klubu neuspješno su se zauzimale za organizaciju jugoslavenske države na načelu pokrajinskih autonomija.³⁶ Zbog toga što je radikalsko-demokratska vlada ustrajala u odluci da državu organizira na centralističkim osnovama, Jugoslavenski je klub u ljeti 1921. napustio rad u Ustavotvornoj skupštini. Tom je prilikom u *Neven* objavljen članak pod naslovom »Poruka Hrvatima i Slovencima«, koji je bio svojevrsna deklaracija Jugoslavenskog kluba i odbijanje ustavnih rješenja prihvaćenih protivno volji većine slovenskih i hrvatskih narodnih zastupnika. Među potpisnicima bila su i imena zastupnika B-ŠS-a — Rajića, Evetovića, Sudarevića i Vojnića Tunića.³⁷

Dana 19. lipnja 1921. u Subotici je sazvana skupština B-ŠS-a, na kojoj su sudjelovali i članovi Jugoslavenskoga kluba Sudarević, Rajić i Vojnić Tunić. Na skupštini je potvrđena odluka bunjevačkih (hrvatskih) zastupnika o napuštanju Ustavotvorne skupštine. Stranački su predstavnici također izrazili nezadovoljstvo zbog toga što su vladajuće stranke isključile iz javnog života »najsposobnije, najspremnije i najčestitije sinove hrvatskog, slovenačkog, a u velikoj mjeri i srpskog naroda, koji bi već i po svojoj prošlosti i ličnim osobinama bili pozvani da zamjene režim bezobzirnog nasilja vladom sporazuma i volje narodne.«³⁸

Dana 4. studenoga 1921. na sjednici Jugoslavenskog kluba, na kojoj su bili prisutni i predstavnici B-ŠS-a, ponovno je naglašena težnja za uređenjem države na temelju povijesnih pokrajina i zakonodavnih autonomija. Drugim riječima, članovi kluba su se zauzimali za reviziju centralističkog ustava (Vidivdanski ustav).³⁹

U siječnju 1922. u Somboru je sazvana skupština B-ŠS-a na kojoj su kao glavni govornici nastupili Korošec, Evetović i Rajić.⁴⁰ Govoreći protiv nepravdi koje su se događale lokalnim Bunjevima i Šokcima (Hrvatima) Evetović nije optužio

³⁴ O Janezu Ev. Kreku i njegovoj ulozi u razvoju katoličkog pokreta kod Hrvata vidi: Petar GRGEC, »Dr. Janez Ev. Krek (27. XI. 1865. — 8. X. 1917.)«, u: Janez Ev. KREK, *Socijalni eseji, govori i nacrti*, (prvi dio), Zagreb: Naklada Znanstvene knjižnice »Narodne prosvjete« Z.S.O.J, [1920.], III-XXXVIII.

³⁵ »Dr. Korošec v Subotici«, *Jutro*, Ljubljana, 8. II. 1921., 2; »Svečan dan u Subotici«, *Neven*, 4. II. 1921., 1.

³⁶ Vidi »Nacrt ustava Jugoslavenskog kluba«, *Narodna politika*, 14. II. 1921., 1-2.

³⁷ R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 805.

³⁸ »Bunjevci za ravnopravnost i slobodu«, *Narodna politika*, 24. XI. 1921., 2-3.

³⁹ »Važno vijećanje Jugoslavenskog kluba«, *Narodna politika*, 5. XI. 1921., 1.

⁴⁰ »Skupština Bunjevačko-šokačke stranke«, *Narodna politika*, 31. I. 1922., 1-2.

srpski narod nego vladu, koja je svojim ponašanjem poticala nemire među pučanstvom.⁴¹ Uzevši riječ, Korošec je ukratko predstavio program svoga političkog bloka te pozvao prisutne da pristupe B-ŠS-u, koji zajedno sa SPS-om radi na otklanjanju nepravdi u cijeloj državi, posebno u Vojvodini.⁴² Početkom travnja SPS je u Subotici održao dva sastanka. Na prvome su bili prisutni članovi Jugoslavenskog kluba Vladimir Pušenjak i Ivan Stanovnik, a na drugom sastanku zastupnici Anton Sušnik i Franjo Žebot, koji su govorili o vezama između Slovenaca te Bunjevaca i Šokaca (Hrvata),⁴³ koje je, prema njihovom mišljenju, u politici povezivala borba za katoličku vjeru i materinski jezik.⁴⁴

U lipnju 1922., na jednoj od sjednica Narodne skupštine, došlo je do oštrog spora između zastupnika Demokratske stranke (DS) i Jugoslavenskog kluba. Jedan od demokrata verbalno je napao Rajića,⁴⁵ koji je izvjesio hrvatsku zastavu na crkvu u Subotici u prigodi vjenčanja kralja Aleksandra. Zbog toga je čina bio tvorno napadnut.⁴⁶ Korošec je zbog napada na narodnog zastupnika prosvjedovao kod ministra unutarnjih poslova uputivši mu pismo sljedećeg sadržaja: »Gospodine ministre! 28. prošlog mjeseca, na Vidovdan upalo je u stan našeg druga, narodnog poslanika Blaška Rajića do 30 mladića [...] i pozovu ga u ime 'Izvršnog odbora jugoslovenske nacionalne omladine' na odgovornost, zašto nije 'istakao zastave na državnoj školi, na crkvi i na župničkom stanu', te mu još otkroje rok od četvrt sata, da to učini. Pošto to nije učinio, ovi mu porazbijaše prozore na stanu, a poslije su se klatarili ispred stana [...] stalno se grozeći: 'na vješala izdajicu' — Ne ću da navodim ovdje, da se na župskoj zgradi vijala crveno-bijelomodra zastava; ne ću da ističem da je g. Rajić kod gradske općine, kao crkvenog patrona već više puta tražio za parohiju i za crkvu zastave; ne ću da pominjem da državna škola ne spada, niti je ikada spadala u njegovu nadležnost; samo to ću da naglasim, da [...] nitko nije u pravu, da ga u ovakvom slučaju pozove na odgovornost. [...] Ja moram da to smatram kao teror od strane ondašnje uprave, čiji predstavnici [...] — pripadaju demokratskoj stranci. [...] Veliki župan je rekao: 'Satrit ću Bunjevce, ovako, između dva dlana', a veliki kapetan — šef policije — rekao je u privatnom razgovoru, da će uništiti bunjevački pokret. [...] Ovako nečuveno stranačko postupanje državnih organa na bezbjednost na sjevernoj granici naše države, gdje naši neprijatelji sa zadovoljstvom motre svaki pojav nereda, protuzakonitosti i nasilja — to je kapitalna pogreška, i ja držim, da je na ovako eksponiranoj tački imaju postaviti ljudi, koji će strogo i nepristrano držati — zakona.«⁴⁷

⁴¹ »Hrvati u Vojvodini«, *Hrvat*, 8. I. 1922., 1.

⁴² »Zbor Bunjevačko-šokačke stranke u Somboru«, *Neven*, 4. II. 1922., 1.

⁴³ »Shodi SLS v Vojvodini«, *Slovenec*, 4. IV. 1922., 2.

⁴⁴ »Slovenski poslanci med Bunjevci«, *Straža*, Maribor, 7. IV. 1922., 1.

⁴⁵ »Nesmiljena kritika režima«, *Narodna politika*, 1. VII. 1922., 1.

⁴⁶ »Napadaj na g. Blaška Rajića«, *Narodna politika*, 3. VII. 1922., 2.

⁴⁷ »Napadaj na nar.[odnog] poslanika B. Rajića«, *Narodna politika*, 13. VII. 1922., 2.

U razdoblju od 1920. do 1923. neki vodeći članovi malobrojnog HPS-a u Bačkoj mijenjaju stranačku pripadnost: Mihovil Katanec postao je aktivan član B-ŠS-a, a Tomo Matković Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS), čime započinje njezino organiziranje u Bačkoj i Baranji. Njihovo napuštanje dotadašnjih stranačkih redova označilo je kraj djelovanja HPS-a u Bačkoj, ali i početak postupne afirmacije HRSS-a među tamošnjim Bunjevcima i Šokcima (Hrvatima).⁴⁸

Tijekom predizbornih aktivnosti za novi saziv Narodne skupštine Korošec je agitirao i među Bunjevcima i Šokcima (Hrvatima) u Baču i Somboru.⁴⁹ Vodstvo B-ŠS-a, u okviru svoje hrvatske orijentacije, nastavilo je suradnju s HPS-om pa su zajednički nastupili na parlamentarnim izborima u ožujku 1923. godine.⁵⁰ Prema izvješćima slovenskoga tiska, u Vojvodini su se oblikovala dva izborna bloka — »narodni« i »vojvođanski«. U prvome su bili »demokrati, dobrovoljci, invalidi i nacionalisti«, a u drugome »pristalice B-ŠS-a i sljedbenici radikalnog disidenta S. Protića«. ⁵¹ Ipak, izborima nije postignuto političko jedinstvo vojvođanskih Bunjevaca i Šokaca (Hrvata).⁵² Vodstvo B-ŠS-a odlučilo se za političku vjernost HPS-u i SPS-u jer je bilo mišljenja da će samo na taj način moći osigurati svoju budućnost u Vojvodini.⁵³

Na izborima je SPS dobio 21 zastupnički mandat, a B-ŠS tri.⁵⁴ HPS je ostao bez svoga parlamentarnog predstavnika.⁵⁵ Korošec je već 22. ožujka izjavio da »su se Slovenci, Hrvati i Bunjevci jednodušno izjavili protiv centralizma«. ⁵⁶ Rajić je pak rekao da B-ŠS podupire Korošca i da njegov program prihvaća kao svoj, ističući da će njegova stranka svakako otići u Beograd kako bi »proučila političku situaciju« i donijela »smjernice za daljnji rad«. ⁵⁷

Nova stranačka konstelacija u Narodnoj skupštini, u kojoj više nije bilo zastupnika HPS-a, prisilila je Jugoslavenski klub da potraži među hrvatskim strankama novoga političkog partnera. Jedina primjerena politička snaga bio je HRSS. U političkom savezu Jugoslavenskoga kluba i Radićeve stranke našla se i Jugoslovenska muslimanska organizacija (JMO).⁵⁸ Nova je politička grupacija po-

⁴⁸ R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 807.

⁴⁹ »Bunjevačko-šokačko volilno gibanje«, *Slovenec*, 6. I. 1923., 3.

⁵⁰ »Fakta o nama. Subotičko višestranačje«, 5.

⁵¹ »Dva bloka v Vojvodini«, *Jutro*, 16. I. 1923., 2.

⁵² »Razkol med Bunjevci«, *Slovenski narod*, Ljubljana, 19. I. 1923., 2.

⁵³ *Subotička danica ili Bunjevačko-šokački kalendar za prostu godinu 1923*, Subotica, 52.

⁵⁴ Ferdo ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, I., Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1961., 406.

⁵⁵ Z. MATIJEVIĆ, »Hrvatska pučka stranka i II. parlamentarni izbori u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1923. god.)«, *ČSP*, 1-2 (1996.): 39.

⁵⁶ Metod MIKUŽ, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1941*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965., 253.

⁵⁷ »Bunjevci za dr. Korošca in za revizijo ustave«, *Straža*, 4. IV. 1923., 2.

⁵⁸ O stranci bosansko-hercegovačkih muslimana opširnije vidi: Atif PURIVATRA, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo: »Svjetlost«, 1977.

stala poznata kao Federalistički blok.⁵⁹ Zbog mogućeg velikog uticaja toga bloka na rad Narodne skupštine, predsjednik vlade Nikola Pašić odlučio se na pregovore. Počeli su u travnju 1923., najprije u Beogradu, a zatim u Zagrebu. Pregovori u Zagrebu rezultirali su sporazumom poznatim kao *Markov protokol*. Federalistički je blok Pašiću obećao potporu pri osnivanju homogene radikalne vlade, a u zamjenu su članicama Federalističkog bloka bile osigurane koncesije na razini pokrajinskih uprava. Obećano im je i zaustavljanje administrativne parcelacije Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kako je predviđao Vidovdanski ustav.⁶⁰ U pregovorima je sudjelovao i Rajić, kojemu je pošlo za rukom da se sporazum protegne i na Vojvodinu.⁶¹ Pašić i njegova stranka, međutim, nisu ga imali namjeru provesti.⁶²

Nakon objavljivanja *Markova protokola* u Vojvodini je zavladao uznemirenost jer je Rajić navodno odredio da se svim Mađarima u državnoj službi uruče otkazi. Zbog toga je došlo do njihova snažnog otpora. Da bi otupio napade na sebe i B-ŠS, Rajić je tvrdio da nije ni sudjelovao pri usvajanju protokola niti ga je potpisao, što je bilo točno.⁶³ Ubrzo su se proširile glasine da će B-ŠS prekinuti suradnju s Federalističkim blokom i pokušati u neposrednim pregovorima s radikalima dobiti koncesije za Vojvodinu.⁶⁴ Nakon što je ponovno dobio mandat za sastav vlade, Pašić se odlučno izjasnio za zadržavanje centralističkog sustava.⁶⁵

U prvoj polovici 1923. postajalo je sve očitiije da B-ŠS-u prijete stranački raspol. U stranci su se iskristalizirale dvije struje. Jedna se orijentirala prema Zagrebu, a druga je ustrajala na nastavku suradnje sa SPS-om. Krajem listopada 1923. u tisku su se pojavile informacije da će se u Bačkoj i Baranji organizirati agitacijski skupovi na kojima bi trebali sudjelovati i neki članovi SPS-a.⁶⁶ Bio je to očit znak da će vodstvo stranke i dalje slijediti Korošćevu politiku.⁶⁷ Posljednjih dana studenoga sazvan je kongres B-ŠS-a u Subotici, kojem su prisustvovali Josip Hohnjec i Franc Kulovec, istaknuti članovi SPS-a. Skup je privukao veliku pozornost, jer su se na njemu vojvođanski Bunjevci i Šokci javno deklarirali kao »grana Hrvata« u Vojvodini.⁶⁸

⁵⁹ Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919—1929)*, Beograd: Institut za savremenu istoriju — Narodna knjiga, 1979., 151; A. RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini*, 95; R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 808.

⁶⁰ Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb: Naklada Pavičić, 1999., 143-150; A. RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini*, 95.

⁶¹ »Bunjevci i federalistički blok«, *Hrvatski list*, Osijek, 12. VII. 1923., 5.

⁶² H. MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 151.

⁶³ »Odmev Markovega protokola v Vojvodini«, *Jutro*, 20. VII. 1923., 2.

⁶⁴ »Tudi Bunjevci se poslavljajo od federalističnega bloka«, *Jutro*, 18. VIII. 1923., 6.

⁶⁵ A. RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini*, 95.

⁶⁶ »Pokret bunjevačkih Hrvata«, *Hrvatski list*, 31. X. 1923., 5.

⁶⁷ »Konferencija bunjevačkih poslanika u Somboru«, *Hrvatski list*, 21. XI. 1923., 1.

⁶⁸ »Bunjevci — Hrvati«, *Hrvat*, 27. XI. 1923., 1.

Želeći Bunjevce i Šokce (Hrvate) još jače privezati uz svoju političku opciju, Korošec je na svojim posljednjim sastancima u Subotici navodno zahtijevao da se B-ŠS raspusti a njegovo članstvo pristupi SPS-u. Tome su se odlučno suprotstavili oni pristaše nastavka tijesne suradnje s Koroščevom strankom koji su htjeli voditi stranačku politiku pod hrvatskim imenom (HPS).⁶⁹ U novonastaloj situaciji Rajić, zajedno sa svojim pristašama, daje poticaj za promjenu imena stranke i dalje jačanje suradnje s »katoličkim strankama« u Hrvatskoj i Sloveniji, tj. SPS-om i HPS-om, što je u konačnici trebalo dovesti do stranačkog ujedinjavanja svih katolika u Vojvodini. Raskol u B-ŠS-u podudario se sa smrću Vranje Sudarevića, jednoga od najistaknutijih bunjevačkih Hrvata, koji je svojim autoritetom znao pomiriti unutarstranačke razlike. Vojvodanska pučka stranka (VPS) osnovana je u studenom 1924. godine, a na čelo stranke izabran je B. Rajić.⁷⁰

Dana 8. ožujka 1924. u Beogradu je potpisan sporazum o osnivanju Opozicijskog bloka, u koji su ušli SPS, HRSS, JMO, B-ŠS i DS. Zastupnici bloka ušli su u Davidovićevu vladu.⁷¹ HRSS nije bio zastupljen u vladi ali joj je trebao pružiti potporu u parlamentu.⁷² Tada još uvijek jedinstven B-ŠS ostvario je tim političkim partnerstvom neke od svojih neposrednih ciljeva. Stranka je dobila gradonačelnička mjesta u Subotici i Somboru, predstavništvo u Topoli, Somboru, Apatinu, Odžacima, Batini i Dardi te tajnička mjesta u 33 općine.⁷³ Uspjeh je bio kratkotrajan jer je Davidović uskoro podnio ostavku,⁷⁴ a Radić prekinuo suradnju s Opozicijskim blokom.⁷⁵ Dana 6. studenog 1924. bila je osnovana nova Pašić-Pribičevićeva vlada, koja je odmah počela smjenjivati članove i pristaše sada već duboko podijeljenoga B-ŠS-a.⁷⁶

Na izborima za Narodnu skupštinu u veljači 1925. u Subotici je B-ŠS dobio 6,8%, a VPS 3,8% glasova, što je značilo da nijedna stranka nije osvojila zastupnički mandat. Kako su izborni rezultati VPS-a bili nepovoljni, dio članova vratio se u B-ŠS. Međusobni odnosi tih dviju bunjevačko-šokačkih (hrvatskih) stranaka bili su i prije izbora loši, a nakon njih sukobi su se dodatno zaoštrili. U konačnici su obje stranke izgubile političku vjerodostojnost.⁷⁷ Izbori su pokazali da je ve-

⁶⁹ »Križa v bunjevski stranki«, *Jutro*, 16. XI. 1923., 2.

⁷⁰ Mario BARA, »Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate«, *ČSP*, 3 (2006): 781.

⁷¹ »Davidovićeve vlada sastavljena«, *Slovenec*, 14. VII. 1924., 1; B. GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srbija, Hrvata i Slovenaca*, Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970., 386-387.

⁷² B. GLIGORIJEVIĆ, »O pitanju ulaska predstavnika HRSS u Davidovićevu vladu 1924. i o krizi i padu te vlade«, u: *Istorija XX veka*, ZR, VII., Beograd: Institut društvenih nauka — Odeljenje za istorijske nauke, 345-406.

⁷³ Ante SEKULIĆ, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb: Školska knjiga, 1990., 62.

⁷⁴ »Odstop Davidovićevega kabineta«, *Slovenec*, 16. X. 1924., 1; B. GLIGORIJEVIĆ, »O pitanju ulaska predstavnika HRSS u Davidovićevu vladu 1924. i o krizi i padu te vlade«, 382.

⁷⁵ »Radićev prelom z blokom«, *Slovenec*, 4. XI. 1924., 1.

⁷⁶ R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 809.

⁷⁷ *Isto*, 813.

ćina Bunjevaca i Šokaca (Hrvata) ustrajala u potpori BŠS-u, koji se sve više priklanjao Radićevoj politici. Na kraju se B-ŠS na temelju *Somborske deklaracije* (1926.) ujedinio s HSS-om.⁷⁸

Na približavanje B-ŠS-a i HRSS-a, odnosno HSS-a, kako se stranka službeno nazivala od proljeća 1925., utjecale su već otprije postojeće organizacije Radićeve stranke u Bačkoj, ali i bački studenti u Zagrebu. Važnu ulogu u njihovu zbližavanju imale su veze koje su Sudarević, Ivaković i Vojnić Tunić uspostavili prije 1918. s političkim krugovima u Zagrebu, gostovanja pjevačkog društva *Neven* u Hrvatskoj i nekoliko desetaka hrvatskih intelektualaca naseljenih u Bačkoj poslije Prvoga svjetskog rata.⁷⁹ Još 14. siječnja 1922. predstavnici B-ŠS-a posjetili su vodstvo Hrvatskoga bloka (HRSS, Hrvatska zajednica, Hrvatska težačka stranka, Hrvatski radnički savez i Hrvatska stranka prava) u Zagrebu, gdje su vodili razgovore o aktualnom političkom položaju. Ipak, ulazak B-ŠS-a u Hrvatski blok, kako je tada naglasio Rajić, nije bio moguć jer je stranka bila vezana svojim članstvom u Jugoslavenskom klubu.⁸⁰ Za samo vodstvo SPS-a nije bilo dvojbe da je Radić, kao vodeća osoba Hrvatskoga bloka, priznavao Bunjevce i Šokce u Vojvodini kao sastavni dio hrvatskoga naroda.⁸¹

Dana 18. travnja 1925. Suboticu su posjetili Korošec i Kulovec, koji su s pristašama održali dva sastanka. Korošec je tom prigodom, priželjkujući održavanje novih parlamentarnih izbora, pozvao bunjevačke i šokačke Hrvate na političko jedinstvo.⁸² U novinskim izvješćima zabilježene su sljedeće Korošćeve riječi: »Pašić i Radić su se sporazumjeli,⁸³ i to bez nas, Bunjevaca i drugih. [...] Njihovi koraci dokazuju, da su se sporazumjeli samo, tko i kako će izvršiti prijevaru. Stvorili nisu nijedan program. Današnji proračun od 13 milijardi slika je njihovog vladanja. Kada je otišao Radić u vladu, iznosio je proračun samo 11 milijardi. Radić je postigao samo to, da će narod više platiti.«⁸⁴ Bila je to otvorena potpora Rajićevu VPS-u i otklon od suradnje s pristašama B-ŠS-a, koji su se sve više približavali Radiću.

Predstavnici subotičkoga HSS-a organizirali su u siječnju 1926. narodni zbor, na kojem su pored Radića sudjelovali i vodeći članovi B-ŠS-a na čelu s predsjednikom M. Ivkovićem Ivandekićem. Radićev posjet Subotici pokazao je da su HSS i B-ŠS posve suglasni u svim važnijim političkim pitanjima, što je govorilo da bi se dvije stranke mogle uskoro udružiti.⁸⁵ Dana 24. lipnja 1926. u Somboru se

⁷⁸ M. BARA, »Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate«, 784-786.

⁷⁹ *Isto*, 779-781.

⁸⁰ »Potovanja SLS in HPS v Zagrebu«, *Slovenec*, 17. I. 1922., 2.

⁸¹ »Politika Hrvatskega bloka«, *Slovenec*, 14. IV. 1922., 1.

⁸² »Dr. Korošec u Subotici«, *Hrvatske novine*, Subotica, 24. IV. 1926., 1.

⁸³ Misli se na iznuzeni sporazum između HSS-a i radikala iz 1925. godine. H. MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, 192-201.

⁸⁴ »Velik shod dr. Korošca v Subotici«, *Slovenec*, 20. IV. 1925., 1.

⁸⁵ R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 814.

održao velik narodni zbor u organizaciji B-ŠS-a i HSS-a, na koji je ponovo došao Radić. Na zboru je pročitana *Deklaracija o pristupu B-ŠS-a HSS-u*.⁸⁶ Tim činom B-ŠS je prestao postojati kao zasebna politička organizacija. Radićev dolazak u Sombor nije dočekan s odobravanjem u redovima VPS-a: »U svemu je Radić pokazao u Somboru svoju ljubav prema seljaštvu time, da je na tribini pio mlijeka i brisao usta i brkove rukavom, da time pokaže, kako su mu dragi seljaci.«⁸⁷

Uključivanje organizacija B-ŠS-a u već postojeće organizacije HSS-a u Bačkoj i Baranji provedeno je u kratkom roku. Već 27. lipnja 1926. list *Neven*, dotad glavno glasilo B-ŠS-a, počinje izlaziti s podnaslovom *Glasilo Hrvatske seljačke stranke za Srijem i Vojvodinu*. Otada HSS postaje središnja politička snaga тамошњих Hrvata.⁸⁸ Pozivajući na učlanjenje u HSS, njegovi novopečeni članovi nisu mogli ne spomenuti bivše političke saveznike iz SPS-a i HPS-a: »Mi Hrvati u Bačkoj i Baranji nemamo što tražiti u drugim strankama. Zar da u hrvatsku pučku stranku? Ta nju ne će niko, pa zašto da mi budemo budale. Zar Korošcu, Slovencima? Gdje smo mi od Slovenaca i što nam oni mogu pomoći?«⁸⁹

U srpnju 1927. sklopljen je sporazum između Vukićevićevih radikala i SPS-a («Bledski sporazum»). Sporazumom se predviđalo da nakon parlamentarnih izbora u rujnu iste godine radikalna vlada bude proširena članovima SPS-a. Korošec je prihvatio »radni program« radikalne vlade jer je u njemu navodno vidio mogućnost ostvarenja nekih bitnih ciljeva svoje stranke. Korošćeve vojvodanske pristaše isticale su da je riječ o velikom radikalnom uspjehu, jer je uspostavljena suradnja »sa jednom slovenačkom strankom, koja će biti kao posestrima radikalnoj stranci [...] u izvršavanju svih državničkih problema uopće, a u saniranju i sređivanju naših unutrašnjih prilika napose.«⁹⁰ Za samoga Vukićevića uspjeh je bio još i veći jer je on »pridobio za sebe i za narodnu radikalnu stranku najkulturnije pleme našega naroda, braću Slovence, koji će svojom neumornom marljivošću znati i htjeti svesrdno da porade na ostvarenju naših najviših nacionalnih ideja, da budemo jedno tijelo i jedna duša.«⁹¹

Oduševljenje s kojim su Vukićević-Korošćev sporazum pozdravili pristaše VPS-a nisu dijelili njihovi bivši politički istomišljenici. Za pristaše HSS-a bio je to ulazak pučakaša u najuži odnos s radikalima, u kojem će sami sebi »konačno slo-mili vrat«. Drugim riječima, Korošec je samo politički spletkar koji nema »idejnog programa«, a savez radikala i SPS-a nije ništa drugo nego brak nastao iz »čiste obostrane koristi.«⁹² Prema njihovu mišljenju, takva je pučkaška politika, tj. djelovanje SPS-a, HPS-a i VPS-a i dovela do nestanka B-ŠS-a te je na nju padala i

⁸⁶ Isto, 815.

⁸⁷ »Radić u Somboru«, *Hrvatske novine*, 29. V. 1926., 1.

⁸⁸ R. SKENDEROVIĆ, »Bunjevačko-šokačka stranka 1920.—1926.«, 815.

⁸⁹ »Hrvati na okup«, *Neven*, 25. II. 1926., 1.

⁹⁰ »Nova grupacija«, *Subotičke novine*, Subotica, 15. VII. 1927., 1.

⁹¹ Isto.

⁹² »Najmladji radikali«, *Neven*, 14. VII. 1927., 1.

odgovornost za to što vojvodanski Hrvati (Bunjevci i Šokci) nisu imali nijednog zastupnika u Narodnoj skupštini.⁹³

Kada je Vukićević u veljači 1928. sastavio svoju drugu vladu, Korošec je dobio mjesto ministra unutarnjih poslova.⁹⁴ Bunjevci i Šokci (Hrvati) okupljeni u HSS-u koristili su svaku prigodu da u stranačkom tisku napadnu Korošca, za kojeg se tvrdilo da je zajedno sa svojom strankom neprijatelj i da će se protiv njih voditi jednako žestoka borba kao i protiv radikala.⁹⁵

Vojvodanske pristaše HSS-a nisu birali riječi kako bi ocmili politiku svojih protivnika iz VPS-a. U novinskim se napisima tvrdilo da se zagovornici pučkaške politike »pod okriljem krsta i svetih sakramenata« žele domoći vlasti, a da politika koju vode Korošec i Rajić nipošto nije narodna jer »što vrijedi za sub.[otičke] pučkaše, što im je pop Blaško općinar i što im je pop Korošec ministar?«⁹⁶ Jednom riječju, pučkaši su, našavši se na vlasti, izdali svoje dojučerašnje ideale postavši sluge radikala.⁹⁷

Nakon atentata na S. Radića i zastupnike HSS-a u Narodnoj skupštini u Beogradu (20. lipnja 1928.)⁹⁸ vojvodanski su haesesovci ustvrdili da: »dogadjaji u Narodnoj Skupštini znače krvavi svršetak onih prijetnji, koje su posljednjih dana upućivane od strane vladine većine pojedinim predstavnicima S[eljačko] D[emokratske] koalicije«, tj. protiv S. Radića i S. Pribićevića.¹⁰⁰

Korošec kao član vlade za čijeg je mandata radikal P. Račić¹⁰¹ počinio nezapa-mćen zločin u parlamentarnoj povijesti Europe, bio je izložen najoštrijim novinskim komentarima: »Dr. Korošec [...] kako je uletio u vladu Velje Vukićevića, promijenio se iz temelja. On koji je okupio oko sebe cio slovenački narod propovjedajući mu bratstvo i ljubav, boreći se za pravdu i pravicu, jednakost i ravnopravnost u državi S.H.S. i zahtjevajući široku autonomiju kako za svoju Sloveniju tako i za ostale pokrajine odkako je u vladi Velje Vukićevića ruši i gazi sve

⁹³ »Tko je kriv?«, *Neven*, 28. VII. 1927., 2.

⁹⁴ F. ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, I., 502.

⁹⁵ »Živjeli Radikali«, *Neven*, 2. II. 1928., 1.

⁹⁶ »Dr. Korošec vodja pučkaša blagosiva bratoubilačku politiku radikala«, *Neven*, 15. III. 1928., 1.

⁹⁷ »SDK za reviziju ustava«, *Neven*, 14. VI. 1928., 1.

⁹⁸ Opširnije vidi: Zvonimir KULUNDŽIĆ, *Atentat na Stjepana Radića*, Zagreb: Stvarnost, 1967.; Ivan MUŽIĆ, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, IV. dopunjeno izdanje, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990., 227.-267; Z. MATIJEVIĆ, »Politika Hrvatske pučke stranke u vrijeme atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS (1927.—1928.)«, *ČSP*, 2 (1995.): 233-245; Bosiljka JANJATOVIĆ, *Stjepan Radić: progoni, zatvori, suđenja, ubojstvo 1889.—1928.*, Zagreb: Dom i svijet, 2003., 239-255.

⁹⁹ O nastanku i djelovanju Seljačko-demokratske koalicije vidi opširije: Bogdan KRIZMAN, »Stjepan Radić — život — misao — djelo«, u: ISTI, *Korespondencija Stjepana Radića 1919—1928*, 2, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu — Institut za hrvatsku povijest, 1973., 112-119.

¹⁰⁰ »Proživljena hrvatska krv u parlamentu«, *Neven*, 21. VI. 1928., 1.

¹⁰¹ Vidi Dragomir M. KIČOVIĆ, Radomir P. GUBERINIĆ, *Puniša Račić. Život za jednu ideju*, Beograd: Od-bor SANU za proučavanje sela — Kulturno prosvetna zajednica Srbije, Beograd, 2000.

ono za čega se dosada borio. Dr. Korošec je pomagao da se održi najsrbijskija vlada od ujedinjenja, vlada Velje Vukićevića kojoj je jedini cilj hegemonija Srbijana i upropašćivanje prečanskih krajeva uz udovoljenje svojih ličnih ambicija. Dr. Korošec za ljubav nekih sitnih usluga svojoj partiji u Sloveniji odobrava i potpomaže rušilački rad Vukićevićeve vlade i kao ministar un.[utrašnjih] djela dozvoljava, da se lije ljudska krv u obrani časti nacije i države. [...] Cio hrvatski narod greca u suzama i previja se u bolovima a novine Dr. Korošca siplju drvlje i kameenje na isti taj hrvatski narod.¹⁰² Jednako oštru kritiku doživio je i vođa VPS-a: »A g. Blaško Rajić? Dao je Hirlapu jednu izjavu, u kojoj traži autonomiju Vojvodine i u kojoj se najodlučnije ograđuje i od misli, da bi bunj.[evački] Hrvati pripali Hrvatskoj. [...] Dakle g. Rajić je jedino zato protiv toga, da bunj.[evački] i šok.[ački] Hrvati pripadnu Hrvatskoj, jer bi pali u pandže Radića i Pribičevića. A mi sa ovog mjesta pitamo g. Blaška Rajića: u čije će pandže da dospiju bunj.[evački] i šok.[ački] Hrvati, ako Vojvodina dobije svoju autonomiju? [...] Veliki događaji traže i velike ljude. A to vojvodjanski pučkaši, vidimo, nemaju.«¹⁰³

Kada je kralj Aleksandar mandat za sastav vlade povjerio Korošcu, za oporbeni je HSS to bio samo dokaz da su srbijske stranke u potpunosti izgubile ugled zbog svoje nasilne, reakcionarne i hegemonističke politike: »A Korošec i pučkaši? Srepili se tako s radikalima onim poznatim 'Bledskim sporazumom', da jih još ni Puniša Račić nije mogao razdvojiti. Kad se više niko nije mogao naći, tko bi spasavao radikale, našao se zato Korošec. A radikali ga zato obilno nagradjuju. Najprije je postao ministar sa pendrekom, a sad su ga 'avanzirali' na ministra predsjednika, na mjesto, na kojem je dosad mogao biti samo Srbijanac. Sve je ovo dokazom da radikali smatraju Korošca 'svojim čovjekom'.«¹⁰⁴

Napadi na Korošca iz redova HSS-a nastavili su se sve do kraja 1928. godine: »Od pobornika širokih samouprava postaje za jednu noć kruti centralista. I dok jedno vrijeme ropski gura kola srbijskog režima, danas stoji na čelu istog režima, a koji je režim od svih dosadašnjih i po državu a osobito po nas prečane najgori. [...] Bunjevački i šokački Hrvati, koji su nekad radili zajedno sa dr. Korošcem, zgražaju se nad svim onim, što se pod vladavinom Dr. Korošca događa i stide se Dr. Korošca, kojeg su nekad slijedili. Bunjevačko-šokački Hrvati religiozni u dubini duše svoje preziru politiku Dr. Korošca, njegovu politiku brutalne sile, čizme i mamuze; preziru je tim više, jer od jednog katoličkog svećenika nikada nisu očekivali ono što danas čini dr. Korošec, koji je prije deset godina bio za široke samouprave, za potpunu jednakost i ravnopravnost između Srba, Hrvata i Slovenaca.«¹⁰⁵

¹⁰² »Dr. Korošec«, *Neven*, 5. VII. 1928., 3.

¹⁰³ *Isto*.

¹⁰⁴ »Vlada dr. Korošca?«, *Neven*, 26. VII. 1928., 1; »Moralni i politički bankrot Korošca i njegovih pučkaša«, *Neven*, 2. VIII. 1928., 2.

¹⁰⁵ »Dr. Korošec«, *Neven*, 13. XII. 1928., 1.

Posljednja sjednica Narodne skupštine održana je 28. studenoga 1928. godine. Na njoj je usvojen dnevni red za sljedeću, koja je trebala biti sazvana naknadno, no to se nije nikada dogodilo. Korošćeva vlada, u kojoj je kao ministar socijalne politike sjedio i Stjepan Barić, predsjednik HPS-a, podnijela je krajem prosinca ostavku,¹⁰⁶ a kralj Aleksandar započeo je prividne konzultacije s vođama političkih stranaka radi rješenja krize u koju je zapala država.¹⁰⁷ Dana 6. siječnja 1929. proglasio je ukinuće dotadašnjega parlamentarnog sustava i objavio svoju osobnu diktaturu.¹⁰⁸ Nakon službenoga proglašenja diktature sastavljena je i nova vlada, s generalom Petrom Živkovićem na čelu. Korošec je u njoj zauzeo mjesto ministra prometa.¹⁰⁹

Dva tjedna kasnije sve su političke stranke bile redarstveno raspuštene. Tako je konačno bila pokopana i ideja o VPS-u kao bliskom suradniku slovenskih pučkaša na čelu s Korošcem.

Nakon atentata na kralja Aleksandra (1934.) i ponovnog uvođenja parlamentarizma te oživljavanja stranačkog života (1935.), za razliku od SPS-a, VPS nije obnovljen. Pokušaj prodora SPS-a u Vojvodinu, njegova suradnja s B-ŠS-om te nastanak i djelovanje VPS-a bili su tek epizoda u političkom životu tamošnjih bunjevačko-šokačkih Hrvata.

Aleksandra Gačić

Attempts of the Slovenian People's Party to penetrate in Vojvodina (1919—1929)

In the parliamentary life of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes (1918—1929) a number of political parties had an important role. The Slovenian People's Party (SPS), Slovenia's strongest political organisation, also sought to expand their influence on Vojvodina. Appropriate political partners were found in the Croatian Catholic population, such as the Bunjevci and Šokci. In 1920, the Bunjevac-Šokac-Party (B-ŠS) was established and led by the Catholic priest, Blaško Rajić. In the interim parliament (1919—1920), the Constituent Assembly (1920—1921), and the National Assembly (1921—1923) B-ŠS had an impact on SPS and the Croatian People's Party (HPS), an integral part of the Croatian Catholic movement in the joint parliamentary representation called the Yugoslav Club. Members of the Club promoted the autonomist regulation of the state. In 1924, there was a division among the Bunjevci and Šokci and the Vojvodina People's Party (VPS) was established, with B. Rajić as the elected president. The

¹⁰⁶ »Demisija sprejeta — konzultacije pričele«, *Jutro*, 3. I. 1929., 1.

¹⁰⁷ Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, 285.

¹⁰⁸ O naravi Aleksandrove diktature vidi: H. MATKOVIĆ, »Je li šestosiječanjska diktatura bila monarhofašistička«, u: H. MATKOVIĆ, *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2004., 441-445.

¹⁰⁹ F. ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, I., 302.

party continued political cooperation with SPS (and HPS). Some of the Bunjevci and Šokci who remained dedicated to the B-ŠS turned to Stjepan Radić and his Croatian Peasant Party (HSS), which ultimately led to the merging of those two parties (1926). After the wounding of Radić (HSS) in the National Assembly in Belgrade and subsequent death (1928), Anton Korošec, president of SPS, became Prime Minister, with consequences that led to the complete loss of political influence of VPS. After introducing the January 6th Dictatorship and the prohibition of political party activity, VPS irrevocably disappeared from the political arena (1929). Penetration attempts of the SPS in Vojvodina and its cooperation with B-ŠS and later with VPS were the only episodes in the political life of Croats.

Znanstvenost i komplementarnost filozofije i teologije

Stipe KUTLEŠA
Institut za filozofiju, Zagreb

Prethodno priopćenje
(primljeno: 23. lipnja 2011.)
UDK 1:21
215

U radu se tematizira problem odnosa filozofije i teologije te se ukazuje na razne mogućnosti pristupa tom problemu. Navode se specifičnosti tih dviju znanosti i traži kriterij njihove znanstvenosti kako bi se mogle konstituirati kao znanosti. Kao primjer filozofskog pristupa ističe se Heideggerovo stajalište o njima i njihovu odnosu. Govori se o tome u kojem je smislu teologija pozitivna znanost ali i u čemu je ta pozitivnost drugačija od pozitivnosti drugih pozitivnih znanosti. Za Heideggera je teologija samostojna ontička znanost, ne tek puki nastavak filozofije kako se smatra prema vulgarnom stajalištu. Također se tematizira poznata fraza da je filozofija sluškinja teologije. Kako se prava znanost može temeljiti na vjeri? U tom se kontekstu govori o bespretpostavnosti kao kriteriju znanstvenosti i pokazuje se da bezpretpostavnost ne može postojati ni u prirodnim znanostima te da su prirodne i druge znanosti jednako upitne u svojoj znanstvenosti kao i teologija. Kao minimalni kriteriji za znanstvenost znanosti navode se odsutnost protuslovlja, ispravna dedukcija, točnost i razumljivost. Prema tim kriterijima teologija je jednako znanost kao i druge znanosti.

Ključne riječi: teologija, filozofija, vjera, razum, znanstvenost

Uvod

Naslov članka sugerira da su teologija i filozofija dvije posebne znanosti i da su u nekoj vrsti odnosa, naime u odnosu jedne humanističke znanosti prema drugoj humanističkoj znanosti. Također se pretpostavlja da je taj odnos ponešto drugačiji od odnosa obiju znanosti prema prirodnim znanostima. Tematiziranje odnosa teologije i filozofije nameće pitanje stajališta s kojeg se taj odnos procjenjuje i utvrđuje.

Svaki mogući odnos pretpostavlja da su stvari koje se međusobno odnose ujedno slične i različite. Zato je nužno prihvatiti se toga koraka kako bi se utvrdile sličnosti i razlike i vlastitosti svake od njih. To, dakako, ovisi o tome s kojeg se gledišta promatraju te znanosti i njihov odnos. Od načelno više mogućih sta-

Rad je nastao na temelju pozvanog predavanja održanog na XXXII. Međunarodnom znanstvenom simpoziju profesora teologije »Interdisciplinarnost i teologija« (Split, 26.-27. ožujka 2008.).